

داوری؛ آزمون باید کارشناسانه و استاندارد باشد

کارشناسان در گفت‌وگو با «شهروند» به بررسی چند و چون آزمون دشوار پایه نهم و گلابه دانش‌آموزان پرداختند **آزمون غافلگیرکننده**

[ملیحه محمودخواه] همه غافلگیر شدند؛ هم معلم‌ها و هم دانش‌آموزان، آن هم به‌خاطر سختی امتحانات پایان ترم. امسال دانش‌آموزان پایه نهم برای نخستین بار امتحان نهایی سه درس علوم، ریاضی و ادبیات را کشوری تجربه کرد و در این اثنا، امتحان علوم آنها که روز ۶ خرداد برگزار شد آه از نهادشان برآورد؛ حالا چه معلم و چه دانش‌آموز از این آزمون ناراضی هستند.

«تأثیر امتحانات نهایی روی کنکور» موضوعی است که سال‌هاست مطرح است و با وجود آنکه گفته شده بود تأثیر معدل از سال ۱۴۰۶ اعمال می‌شود شورای عالی انقلاب فرهنگی اعلام کرد که از امسال این ضریب در نتیجه کنکور تأثیر می‌گذارد. در آزمون‌هایی که سال‌های گذشته برای دانش‌آموزان برگزار می‌شد، «سطح عملکرد» بسیار پایین برآورد شده است؛ نکته‌ای که سبب شده تا آموزش و پرورش تلاش کند با تغییر رویکرد و طراحی سؤالات چالشی در آزمون‌های نهایی، سطح دانش‌آموزان را محک بزند.

البته ماجرا اما از اینجا آغاز نشد و ناگهانی پیش نیامد؛ در سال‌های اخیر دانش‌آموزان پایه دهم و یازدهم و دوازدهم که امتحانات کشوری داشتند با چالش‌های زیادی روبه‌رو شدند و این موضوع مسئولان آموزش و پرورش را بر آن داشت تا دامنه این امتحانات را به پایه نهم هم برسانند با این تصور که بچه‌ها در سال‌های بعد بتوانند آمادگی تحصیلی بیشتری کسب کنند.

«آزمایش کنید» و «بیندیشید»

نیلیا کولیوند، دانش‌آموز سال نهم است و امسال امتحان علومش سخت‌ترین امتحانی بوده که آن را پشت سر گذاشته است. سؤالات چالشی او را گیج و منگ کرده و باعث شده در جلسه امتحان دچار حالت تهوع شود؛ «سؤالاتی که امسال مطرح شد کاملاً مرا گیج کرد.»

سؤالاتی که امسال در امتحان علوم پایه نهم مطرح شده، به‌گفته بچه‌ها، از بخش‌های «آزمایش کنید» و «بیندیشید» کتاب انتخاب شده بوده که کمتر توسط معلم‌ها مورد بحث در کلاس بوده است.

نیلیا می‌گوید: «ما معمولی درس خوانده بودیم. معلم‌ها به بخش

«آزمایش کنید» کمتر توجه می‌کردند و خیلی راحت از کنار آنها عبور می‌کردیم، اما در امتحان از این بخش سؤال آمده بود.» یکی از سؤال‌ها این بوده: در ورودی بسیاری از باشگاه‌ها یا سالن‌های ورزشی که کفپوش‌های فومی و انعطاف‌پذیر دارند نوشته شده که رفت و آمد با کفش پاشنه‌بلند ممنوع است؛ در موردش توضیح دهید.

یا اینکه: پخت حلیم در ایام محرم و در ماه رمضان در استان‌های کشور مرسوم است. برای پخت و هم زدن حلیم در دیگ‌های بزرگ از کفگیر با دسته بلند استفاده می‌شود. توضیح دهید استفاده از این کفگیرها چطور باعث راحتی کار می‌شود.

مریم نعمتی، معلم شیمی است و سال‌هاست در آموزش و پرورش در حال آموزش دادن است. اتفاقاً فرزند خودش هم در پایه دهم درس می‌خواند و امسال درگیر امتحانات نهایی است. او توضیح می‌دهد که تمام امتحانات نهایی حکم کنکور برای بچه‌ها را دارد، چرا که ارتباط مستقیم در نتیجه کنکور آنها ایفا می‌کند. حالا سختی این امتحانات سبب شده است که بچه‌ها در امتحانات بعدی دچار چالش شوند و تأثیر مستقیم روی روحیه بچه‌ها و خانواده‌شان گذاشته است؛ بچه‌ها آرامش ندارند و در واقع فشار مضاعفی را تحمل می‌کنند و این نکته منفی برای سیستم آموزشی به شمار می‌رود.

آزمون سخت

تقی محمدی معلم علوم مدرسه غیرانتفاعی درخشان است. او هم از سؤال‌های علمی که برای دانش‌آموزان پایه نهم برگزار شده بود گلایه دارد: «امسال نخستین سالی است که امتحانات در پایه نهم به صورت کشوری برگزار می‌شود و به نظر می‌رسد برای سنجش سطح علمی دانش‌آموزان دروس علوم و ریاضی و فارسی به صورت کشوری برگزار می‌شود.»

او که سال‌ها تجربه تدریس کتاب علوم را دارد به این موضوع اشاره می‌کند که سال‌هاست در نزدیکی برگزاری آزمون علوم، سؤال‌های مختلف را در سطح ساده و متوسط و سخت کار می‌کنند، اما سؤال‌های مفهومی کمتر با بچه‌ها کار شده است.

این معلم علوم می‌گوید که عرف بر این است که با بچه‌ها در سطح کتاب کار می‌شود و در واقع مبنا بر این است که بیشتر بچه‌ها توان پاسخ به سؤال‌های نظری را دارند تا تحلیلی، چرا که آموزش‌ها در مدرسه بر اساس پاسخگویی به سؤال‌های تحلیلی نیست.

نعمتی توضیح می‌دهد که سؤال‌های طرح شده در آزمون علوم پایه نهم خارج از چهارچوب کتاب درسی نبوده، اما سؤال‌های هم نبوده که با بچه‌ها کار شده باشد: «هم‌اکنون که آزمون‌ها را تصحیح می‌کنم، می‌بینم بیشتر

بچه‌ها پاسخ‌ها را اشتباه نوشته‌اند. بچه‌هایی که در طول سال دانش‌آموزان موفق بوده‌اند و نمرات بالا می‌گرفتند حالا در این آزمون بسیار ضعیف عمل کرده‌اند و این نشان می‌دهد که آزمون به شدت سخت بوده است.»

نامه جمعی از معلم‌ها برای آزمون سخت

امتحان نهایی پایه نهم آنقدر به نظر معلم‌های علوم این پایه، عجیب و غریب بود که نامه‌ای تنظیم کردند و به وزارتخانه فرستادند. در متن این نامه به چند نکته اشاره شده بود که نقل به مضمون چنین است: «این امتحان (علوم نهم کشوری) حتی در حد بچه‌های معدل بیستی نبود. باید متوسط در نظر گرفته می‌شد، سؤالات نکته انحرافی داشت، به خواسته مسئله به طور کامل اشاره نشده بود، از مسائل مهم کتاب چندان سؤالی طرح نشده بود، از اشکال مهم سؤال نبود، چندین سؤال مربوط به مبحث فشار بود، تقسیم‌بندی بین فصل‌ها اصلاً مناسب نبود و در نهایت سؤالات گزینه‌ای دو مورد از آنها مشابه بودند.»

در این نامه همچنین اشاره شده بود که باید به فکر دانش‌آموزانی باشیم که در مناطق محروم هستند و چندین روز بابت سیل و حوادث کلاس‌هایشان تعطیل شده است... دانش‌آموزانی که از امکانات آموزشی شامل آزمایشگاه و... بهره‌مند نشدند!

کرونا بچه‌ها را از درس دور کرد

برگزاری آزمون‌های سخت توان دانش‌آموزان را از بین می‌برد و سبب می‌شود که آنها در امتحانات بعدی نیز ضعیف عمل کنند. این را نیره پرویزی، روان‌شناس کودک و نوجوان، مطرح می‌کند. او بر این باور است که امتحانات سختی که بچه‌ها در آن سردرگم می‌شوند می‌تواند سلامت روان دانش‌آموزان را به خطر بیندازد: «گاهی برای سنجش دانش‌آموزان از آزمون‌های سختی استفاده می‌شود تا میزان یادگیری بچه‌ها محک زده شود غافل از اینکه این آزمون در حساس‌ترین بازه سنی بچه‌ها صورت می‌گیرد و می‌تواند افسردگی به همراه بیاورد. این موضوع شاید در بازه زمانی کوتاه خودش را نشان ندهد اما در درازمدت می‌تواند اثرات نامطلوبی به بار بیاورد.» پرویزی توضیح می‌دهد: «دو سال کرونا بچه‌ها را از فضای مدرسه دور کرد و این دو سال بیشترین بار را بر دوش آموزش و پرورش گذاشت. زیرا این دو سال نه آموزش درستی انجام می‌شد و نه بچه‌ها آنطور که باید مطالب کتب درسی را فرامی‌گرفتند.»

با این همه، این روان‌شناس کودک و نوجوان به این موضوع اشاره می‌کند که هنوز ترکش‌های کرونا تمام نشده است و مشکلاتی که دوران

کرونا برای بچه‌ها ایجاد کرده است ادامه دارد. باید به این موضوع توجه داشت که دانش‌آموزان به اندازه کافی در دوران کرونا دچار آسیب‌های تنهائی و افسردگی شده‌اند. برگزاری آزمون‌های سخت می‌تواند تا حدود زیادی اعتماد به نفس نوجوانان را از بین ببرد و آنها را دچار استرس و چالش کند؛ به همین دلیل در طرح سؤالات باید مسائل روانی را نیز مدنظر قرار داد. محمد داوری، کارشناس آموزش و پرورش، نیز بر این باور است که هم معلم، هم بچه‌ها و هم والدین از این آزمون عصبانی هستند چرا که این آزمون حتی بچه‌های باهوش را هم غافلگیر کرده است؛ اما از سوی دیگر چنین آزمون‌هایی می‌تواند پایه‌های سال‌های بعد را که در کنکور اهمیت دارد تقویت کند. به اعتقاد داوری، در واقع، با یک آزمون معلم به این نتیجه می‌رسد که دانش‌آموز کتاب را درک کرده است یا نه و در واقع با این ارزیابی نقاط قوت و ضعف شیوه‌های آموزشی را احصا و رفع می‌کنند. این کارشناس آموزش و پرورش البته به این موضوع هم اشاره می‌کند که ما در امتحانات استانداردهایی داریم که هر سه گروه ضعیف و متوسط و قوی را شامل می‌شود و برای همین اصولاً امتحانات در درجه متوسط در نظر گرفته می‌شود. ضمن اینکه هر امتحان باید سؤالات تشریحی، تستی و کوتاه داشته باشد، نه اینکه فقط از بخش سخت کتاب باشد. داوری به این موضوع اشاره می‌کند که هر آزمونی باید ۶ فاکتور را در خودش داشته باشد دانش، درک، فهم، کاربرد، تجربه و ترکیب. این ۶ مورد با یکدیگر باید در یک آزمون لحاظ شود.

اما و اگرهای تحصیلی

محمدرضا نیک‌نژاد، کارشناس آموزشی| چندی پیش، نتایج آزمون پرلز ۲۰۲۱ که مهارت خواندن و درک مطلب دانش‌آموزان پایه چهارم ۵۷ کشور و ۱۸ ایالت از کشورهای گوناگون را ارزیابی می‌کند منتشر شد که نتایج جالبی در پی داشت. در این گزارش آمده بود که بین ۵۷ کشور شرکت‌کننده، دانش‌آموزان ایرانی با نمره ۴۱۳ در رتبه ۵۳ قرار گرفته‌اند و تنها اردن، مصر، مراکش و آفریقای جنوبی پس از ایران قرار دارند. کشورهای منطقه نظیر عربستان، عمان، قطر و بحرین که در دوره قبل آزمون در وضعیت نزدیک به ایران یا پایین‌تر قرار داشتند، در این دوره پیشرفت قابل‌توجهی کرده‌اند. نکته جالبی که در مورد این آزمون باید به آن اشاره کرد این بود که در تمام کشورهای شرکت‌کننده، نمره دختران بالاتر از پسران بود؛ این موضوع در مورد ایران نیز صادق است. در ایران نیز نمره دختران ۴۲۲ و نمره پسران ۴۰۵ است. در مقایسه با دوره پیش آزمون، دختران

ایرانی حدود ۳۰ نمره و پسران حدود ۲ نمره افت کرده‌اند. بخش دیگری از آزمون پرلز به وضعیت اجتماعی-اقتصادی خانوار دانش‌آموزان به لحاظ تحصیلات والدین، تعداد کتاب و کتاب کودک در خانه و وضعیت شغلی والدین مربوط است و بر این اساس خانوارها در سه سطح بالا، متوسط و پایین دسته‌بندی شده‌اند. از نمونه دانش‌آموزان ایرانی ۷ درصد در دسته بالا، ۳۸ درصد متوسط و ۵۵ درصد در دسته پایین قرار گرفته‌اند. در نمونه دانش‌آموزان ایران آنهایی که به لحاظ اجتماعی-اقتصادی در دسته بالا قرار دارند ۱۱۲ نمره با دسته پایین اختلاف دارند؛ نمره ۴۹۳ به ۳۸۱. این شکاف در کل آزمون بین دانش‌آموزان دسته بالا و پایین حدود ۸۶ نمره است. این را هم خوب بدانید که بیشترین شکاف به لحاظ پایگاه اجتماعی-اقتصادی مربوط به آفریقای جنوبی است. بعد از آن کشورهای نظیر برزیل، بلغارستان، مجارستان، امارات و بحرین شکافی بیش از ایران دارند. با توجه به این بخش از گزارش می‌توان درباره عدالت آموزشی که بنا بر سندهای جهانی یک حق انسانی است و از دیگر سو، نبود آن ستم آشکار به دانش‌آموزان و بچه‌های امروز و شهروندان آینده بوده، نکاتی را ارائه داد.

کرونا در حالت کلی تأثیر اقتصادی آسیب‌زایی بر کل جامعه جهانی و از آن میان ایران گذاشت و حتی بحران‌های اقتصادی را در پی داشت. ایران که زیرساخت‌های درخور و محکم اقتصادی نداشت با کرونا ضعیف‌تر شده و از این‌رو بسیاری از کسب‌وکارها تعطیل یا در آستانه ورشکستگی قرار گرفتند. این شرایط کلی کم و بیش بر بچه‌ها، به‌ویژه در خانواده‌های متوسط و زیر متوسط تأثیرگذار بود؛ این جدای فاصله آموزشی بود که میان بچه‌ها، مدرسه‌ها و معلمان افتاد. شرایط اقتصادی بد که نوعی خشونت بر بچه‌های زیر سن قانونی به شمار می‌آید در دوران کرونا شدت یافت. این خشونت شکل‌های گوناگونی داشت و البته دارد، از جمله اینکه پدر خانواده یا والدین نمی‌توانند نیازهای اولیه بچه را فراهم کنند و حتی در خورد و خوراک فرزندان مشکل دارند، اما سطح دیگری از این گرفتاری عدم پشتیبانی‌هایی است که خانواده‌ها می‌بایست در زمینه‌های فرهنگی-اجتماعی از فرزندان داشته باشند که آن نیز در این دوران ناقص ماند یا به کلی قطع شد.

آموزش بخشی از نیازهای اجتماعی-فرهنگی بچه‌هاست؛ بنابراین در این روند آسیب‌های جدی دید. خانواده‌هایی که به لحاظ اقتصادی وضعیت بهتری داشتند توانستند این عقب‌افتادگی‌ها را یا کاهش دهند یا کلاً از بین ببرند. خانواده‌هایی که پس‌زمینه‌های فرهنگی داشتند، برای نمونه پدر و مادرها یا دست‌کم یکی از آنها تحصیل‌کرده بودند، می‌توانستند فرزندان دانش‌آموز خود در خانه را پشتیبانی کنند و به لحاظ آموزشی وضعیت او را پیگیری کنند. از این‌رو فرزندان این

خانواده‌ها افت آموزشی کمتری داشتند. اما این امکان برای بخش بزرگی از جامعه فراهم نبود و نیست. در چنین شرایطی طبیعی است که دانش‌آموزان ایرانی تا حدود زیادی در درک مطالب درسی و محتوای کتب آموزشی با افت محسوسی مواجه باشند. موضوعی که نشان می‌دهد در چنین وضعیتی آموزش و پرورش کشور ما نباید به یکباره با برگزاری آزمون‌هایی مانند آزمون اخیر درس علوم در پایه نهم، درصدد ارزیابی کیفی و مفهومی آموزش دانش‌آموزان باشد.

آزمون‌های هماهنگ کشوری عملکردی طراحی شد

اما محسن زارعی، رئیس مرکز ارزشیابی و تضمین کیفیت وزارت آموزش و پرورش، درباره دشواری سؤالات امتحانات هماهنگ کشوری درس علوم پاسخ می‌دهد که هدف آزمون‌های هماهنگ دوره ابتدایی و متوسطه اول این است تا اهداف برنامه درسی که مبتنی بر شایستگی‌های پایه است، محقق شود. همچنین در ارزشیابی باید حد تسلط دانش‌آموز مشخص شود. بنابراین، آزمون‌های هماهنگ کشوری به صورت عملکردی طراحی شد. وی به این موضوع اشاره می‌کند که آزمون‌های هماهنگ کشوری با هدف سنجش شایستگی‌های پایه دانش‌آموزان طراحی شده و طبیعی است که ابتدا تغییری در ساختار رخ ندهد، بنابراین به طراحان سؤالات اعلام کردیم طراحی سؤال با رویکرد آزمون عملکردی و مبتنی بر کتاب درسی انجام شود.

به معلمان اطلاع داده بودیم!

رئیس مرکز ارزشیابی و تضمین کیفیت وزارت آموزش و پرورش متذکر می‌شود که بسیاری از معلمان هنوز با این روش آشنا نیستند درحالی‌که به معلمان پایه نهم اطلاع‌رسانی شده بود طراحی سؤالات امتحانات هماهنگ کشوری بدین شیوه است. از سوی دیگر، دانش‌آموزان پایه نهم با شیوه طراحی سؤالات امتحانات نهایی در پایه دهم آشنا می‌شوند. زارعی در پاسخ به این پرسش که معلمان علوم پایه نهم می‌گویند نمونه سؤالات برای آشنایی آنها با شیوه طراحی سؤالات در اختیارشان قرار نگرفته بود، توضیح می‌دهد: «دوره آموزشی آشنایی با آزمون‌های عملکردی برگزار شد. همچنین در بخشنامه‌ای برای معلمان تشریح کردیم که آزمون عملکردی چگونه است.» وی تأکید می‌کند که معلمان آموزش دیده‌اند تا مبتنی بر شایستگی تدریس کنند و ارزشیابی مستمر هم باید بر همین اساس باشد، اما اشکال کار این است که این روش به فراموشی سپرده شده و اکنون تلاش می‌کنیم اهداف برنامه درسی مبنا قرار بگیرد.

فعلاً نمی‌توان درباره دشواری سؤالات سخن گفت!

رئیس مرکز ارزشیابی و تضمین کیفیت وزارت آموزش و پرورش در پاسخ به این پرسش که آیا سؤالات تحلیل هم می‌شوند تا اگر سؤالی دارای اشکال بود، شناسایی و حذف شود، اضافه می‌کند: «سال گذشته در امتحانات نهایی پایه دوازدهم تمام سؤالات را تحلیل کردیم و نتایج تحلیل را امسال در اختیار طراحان سؤالات امتحانات نهایی قرار دادیم. همچنین گروه‌های آموزشی، سؤالات طراحی‌شده را بررسی می‌کنند و اگر تشخیص داده شود سؤالی اشکال دارد در راهنمای تصحیح ذکر خواهد شد. تشخیص میزان دشواری سؤالات فعلاً امکان‌پذیر نیست و نمی‌توان براساس نظرات افراد مدعی شد که سؤالات دشوار است، پس از اعلام نتایج امتحانات هماهنگ کشوری پایه نهم می‌توانیم درباره دشواری سؤالات اظهار نظر کنیم.»

□□□□□□ 1403 □□□□□ 12 □□□□□□ □□□□□□ □□□□□